

TURKIYA TA'LIMINING INDIVIDUALLIGI

Qosimova Dilafro'z Shavkatjon qizi

Annotatsiya: Mazkur maqola, Turkiyada ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlar, uning o'ziga xos jihatlari, ta'lim tizimiga kiritilayotgan yangiliklar, mamlakat taraqqiyoti uchun xizmat qilayotgan zamonaviy tajribalar, tarix davomida to'plangan bilimlar va bosib o'tgan yo'li haqida ma'lumot beradi. Shuningdek, erishilayotgan yutuqlar nisbatidan Yevropa ittifoqi davlatlaridan qolishmaydigan zamonaviy Turkiyaga qanday aylanganligi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Turkiya, ta'lim tizimi, universitet, hoca, savodxonlik, qonun, texnologiya, kosmik, zamonaviy tajriba.

Аннотация: Данная статья посвящена реформам, проводимым в сфере образования в Турции, их специфическим аспектам, нововведениям, внесенным в систему образования, современному опыту, служащему развитию страны, знаниям, накопленным на протяжении всей истории, и пути, пройденному ею, дает информацию о ней. Также была дана информация о том, насколько современной стала Турция, не уступающая странам Евросоюза.

Ключевые слова: Турция, система образования, университет, преподаватель, грамотность, право, технологии, космос, современный опыт.

Annotation: This article is about reforms in the field of education in Turkey, its specific aspects, innovations introduced into the education system, modern experiences serving the country's development, knowledge accumulated throughout history and the way it has traveled. gives information about. Also, information about how modern Turkey has become, which is not inferior to the countries of the European Union, has been given.

Key words: Turkey, education system, university, teacher, literacy, law, technology, space, modern experience.

KIRISH

Axborotlashayotgan jamiyatda har qanday davlat rivojlanishining muhim omillaridan biri, eng avvalo, ta'lim tizimidir. "Ta'lim - insoniylikning ustuni" hisoblanadi. Mohiyatan, har bir davlat o'z yoshlarining sifatli ta'lim olishi uchun javobgardir. Ta'limga asos solinayotganda mamlakatning tarixiy an'analari, bugungi kun talablari inobatga olinadi. Ta'lim sohasida erishilayotgan yutuqlar ham mamlakat uchun xos bo'lgan ta'lim tizimiga bog'liqdir.

Globallashayotgan hozirgi davrda har bir mamlakat o'z me'zonlari asosida ta'lim tizimini belgilaydi. Shu sababdan, turli davlatlarda ta'lim olish imkoniyatlari turlicha bo'ladi. Turkiyada ta'lim tizimi zamonaviy standartlarga to'liq javob berishi bilan bir qatorda, o'ziga xos xususiyatlari bilan Yevropa ta'limini takrorlaydi.

Ta'lim to'g'risida Turkiya mustaqilligining asoschisi Mustafa Kemal Atatürk ham o'z qarashlarini bayon qiladi. Uning fikricha, "eng muhim va asosiy nuqta ta'lim masalasidir".

Chunki, “ma’rifat xalqni yo ozod, mustaqil, ulug’vor va yuksak jamiyat bo’lib yashashga majbur qiladi, yoki xalqni qullik va qashshoqlikka qoldiradi” [1]

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda nazariy asoslar keltirilgan, adabiyotlar tahlili asosiy metod sifatida qo’llanilgan. Muammoning zamonaviy va klassik nazariyalarini o’rganish maqsadida ilmiy maqolalar, kitoblar va boshqa manbalar ko’rib chiqildi. Buning uchun tanlangan adabiyotlar tahlil qilindi va ularning mazmuni, yondashuvlari va xulosalari umumlashtirildi. Shuningdek, muammo doirasida olib borilgan tadqiqotlar natijalari solishtirildi va tahlil etildi.

NATIJA VA TAHLIL

Dunyo mamlakatlarida qadimdan ta’lim jarayoni muhim vazifa hisoblangan. Biz bilamizki, ta’lim olish va ta’lim berish eng murakkab strategik harakat va shu bilan birgalikda, insonni yuksaltiruvchi, ma’naviyatini oshiruvchi, jamiyat orasida o’z o’rnini topishidagi asosiy omil ham aynan ta’lim hisoblanadi.

Ta’lim jarayonlari, mohiyatan, davlatlarning o’z dasturlari bo’yicha bosqichlarga bo’linadi. Xususan, Turkiyada ta’lim jarayonlari 6 bosqichga bo’lingan holda tashkil etilgan. Maktabgacha ta’lim, 12 yillik majburiy ta’lim va bu o’z ichida 3 bosqichga bo’lingan, oliy ta’lim, so’ngra oliy ta’limdan keyingi darajalar (magistratura, doktorantura).

Turkiya oliy ta’lim faoliyatiga to’xtaladigan bo’lsak, uning tarixi XVIII asrga borib taqaladi.

Oliy ta’lim- bu har bir fan va u bilan bog’liq soha bo’yicha chuqur bilim, ko’nikma beruvchi, o’quvchining ijtimoiylashuvi va malakali mutaxassis bo’lishida asosiy bosqich hisoblanadi. Oliy ta’limning asosiy maqsadi tajribali, yuksak bilimli, raqobatbardosh, o’z yo’nalishi bo’yicha talablarga javob bera oladigan mutaxassislar tayyorlashdir. Uning **universitet, akademiya, institut** kabi ko’rinishlari mavjud.

Yillar davomida zamonaviylashib, hozirgi ko’rinishgacha yetib kelgan Turkiyada birinchi universitet — 1776-yilda ochilgan Mühendishane-i Bahr-i Hümâyun (Imperiyaning Dengiz muhandislik o’quv yurti) universitetidir.

Universitetlar dastlab Yevropada XI asrda ochila boshlagan. Biroq ilk universitetning vatani Yevropa emas. Tarixdagi birinchi universitet sifatida 970- yilda Misrning Qohira shahrida ochilgan Al-Azhar universiteti e’tirof etiladi[8].

Turkiyada dastlab tashkil qilingan Mühendishane-i Bahr-i Hümâyun universiteti 1944-yildan buyon Istanbul texnika universiteti (ITU) nomi bilan yuritila boshlangan. Istanbulda joylashgan bu universitet davlat texnik universiteti sanaladi. Universitetning shiori “Asrlar davimida zamonaviy” nomi ostidadir. ITÜ basketbol jamoasi bilan ham mashhur hisoblanadi. Bugungi kunda ITU “Muhandislik va texnologiya” sohasida dunyoda 95-o’rinda turadi[2].

Turkiyaning Istanbul texnika universiteti reytingi bo’yicha bugungi kunda TOP-500 talik universitetlar ro’yxatida turishini bilamiz. Istanbul texnika universiteti da o’qitish jarayonlari nazariy va amaliy bilimlarga asoslanadi. Har ikki tizim ham kuchli yo’lga qo’yilgani bois ham uning mavqeyi yuqoridir. Istanbul texnika universiteti da tashki qilingan darslar asosan amaliyot bilan bo’liq bo’lgani sababli amaliy darslarga imkoniyatlar juda yaxshi taskil

qilingan. Har bitta yo'nalishga amaliy mashg'ulotlarni bajarish uchun hudud va texnologiyalar mavjud. Bu universitet o'ta zamonaviy sharoitlari bilan talabalarni o'ziga jalb qilib kelmoqda.

Istanbul texnika universitetida tahsil olgan o'z davrining mashhurlari ham qiziquvchilarni e'tiborsiz qoldirmaydi. Ular Turkiya rivoji uchun o'z hissalarini qo'shishgan. Emin Halid Onat, Axmet Orxan Arda **Anitkabir** (Turkiya Respublikasi asoschisi Mustafa Kemal Ataturning dam olish maskani) maqbara majmuasining me'morlari. Sulaymon Demirel (qurilish muhandisi) va Turgut O'zal (elektrik muhandis) Turkiyaning ikki sobiq prezidentidir. Nejmettin Erbakan (mexanik muhandis) va Binali Yildirim (dengiz arxitekturasini va okean muhandisligi) Turkiyaning sobiq bosh vazirlari edi[3].

Turkiyadagi ba'zi universitetlarning nomi xorijliklarga qiziq tuyulishi mumkin. Masalan, 9-Sentyabr yoki 19-May universitetlari. Ular Turkiya davlatchiligi tarixidagi muhim kunlar sharafiga shunday nomlangan.

Turkiyada eng ko'p universitet joylashgan shaharlar uchligiga Istanbul (60 ta), Anqara (22 ta) va Izmir (10 ta) kiradi[4].

Istanbulda islohot ishlari davom etar ekan, turli sanalarda Anqarada turli oliy o'quv yurtlari tashkil etildi: Huquq fakulteti (1925), Qishloq xo'jaligi instituti (1930), Tillar va tarix-geografiya fakulteti (1935), Fanlar fakulteti (1943), Tibbiyot fakulteti (1945), Ilohiyot fakulteti (1949) [5].

1946-yilda universitetlarga avtonomiya va yuridik shaxs sifatida berilgan yangi tuzilma uzoq vaqt davomida oliy o'quv yurtlarida amal qildi; Karadeniz texnika universiteti (1955) Trabzonda, Ege universiteti (1955) Izmir, Yaqqin Sharq texnika universiteti (1957) Anqarada va Otaturk universiteti (1958) Erzurumda ochilgan. 1973-yilda universitet ta'limi to'g'risida yangi nizom qabul qilingan bo'lsa-da, 1981- yilda qabul qilingan "Oliy ta'lim to'g'risida"gi qonun bilan universitetlarning tuzilishi va faoliyati to'liq o'zgartirildi va oliy ta'lim bilan bog'liq oliy o'quv yurtlari sifatida Oliy Ta'lim Kengashi va Universitetlararo Kengash tashkil etildi[6].

1982-yilgi 41-sonli Farmon (keyinchalik 2809-sonli Qonun) bilan mamlakatdagi barcha oliy o'quv yurtlari universitetlar qoshidagi fakultet, kollej va institutlarga aylantirilib, qayta tuzildi. Hozirgacha mavjud bo'lgan "Oliy ta'lim kengashi" oliy ta'limni tartibga soladi va oliy ta'lim muassasalari faoliyatini boshqaradi.

Shaharlardagi zamonaviy ta'lim imkoniyatlarini turk aholisining ko'pchiligi istiqomat qiladigan viloyatlarga aks ettirishga qaratilgan sa'y-harakatlar qatorida, qishloq joylaridagi odamlarga asosiy ta'lim berish uchun 1940-yilda noyob ta'lim muassasasi bo'lgan Qishloq institutlari ochildi[7].

Turkiyaning 9 universiteti 2022-yil dunyoning eng yaxshi universitetlari reytingida TOP-500 talikka kirgan. Bular O'rta Sharq Texnika universiteti, Hojitepa unversiteti, Istanbul universiteti, Istanbul texnika universiteti, Bilkent universiteti, Bog'aziji universiteti, Koch universiteti, Sabanji universiteti va Chankaya universitetlaridir.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

Zamonaviy Turkiyada universitetlarning umumiy soni 208 ta bo'lib, 129 tasi davlat va 75 tasi vaqf (biror xususiy tashkilot yoki shaxsga qarashli) universitetlaridir. Vaqf universitetini davlatnikidan ajratib ko'rsatadigan asosiy farq stipendiyali dasturlardan tashqari, o'qish qisman yoki to'liq to'lov asosida bo'ladi. Bu universitetlarga o'qishga kirish shartlari litseydan keyin topshiriladigan universitetga qabul imtihonlari natijasidan kelib chiqadi.

Turkiyada birinchi davlat universiteti 1773-yilda faoliyat boshlagan bo'lsa, uning birinchi notijorat vaqf universiteti 1986-yilda talabalarga ta'lim berishni boshlagan.

Bugungi kunda zamonaviy Turkiyada ta'lim jarayonlari qaysi jihatlari bilan yuksak rivojlanmoqda, yoxud qanday sabablar tufayli chet davlatlardan ham kelib o'quvchi talabalar soni oshmoqda? Bunga sabablar bir muncha, albatta. Eng asosiy sabab, Turkiya Oliy ta'limi sifatli tashkil etilgan. Ular Baloniya ta'lim tizimidan andoza sifatida foydalanishadi. Baloniy ta'lim tizimi bilamizki, butun dunyo ta'lim tizimiga na'muna bo'la oladigan shaklda tashkil qilingan.

Turkiyada har bir tashkil etilgan mashhur universitetlar zamon talabiga to'liq javob bera oladi. Shuningdek universitetlarda amaliyot jarayonlari kuchli shakllantirilgan bo'lib, har bitta soha nazariy bilim bilan birgalikda amaliyotga tatbiq qilinadi. Amaliyot ma'lumki, olinayotgan bilimning mustahkamlash asosidir.

Turkiyada Oliy ta'limning qulayligi shundaki, o'qish jarayonida ishlashga ham imkoniyatlar mavjud. Ya'ni haftaning to'liq qismi dars jarayonlari bilan band qilinmagan, ish faoliyat bilan shug'ullanish uchun bo'sh kunlar mavjud. Talabalar ishlash jarayonida o'z soha yo'nalishlari bo'yicha o'zlarini rivojlantirib borishadi va o'zlarining iqtisodiy hayotlarini ham ta'minlay olishadi. Buni amaliyotga tatbiq qilishning yana bir usuli desak bo'ladi. Aynan shu sifat va qulayliklar bugun Turkiya universitetlarida tahsil olish uchun Dunyo davlatlari yoshlarini jalb qilayotgan bo'lsa ajab emas.

Universitetlar o'quv yiliga mo'ljallangan dasturlarini avgust oyida e'lon qiladi va talabalar har semestr oldidan universitet elektron tizimida o'qishni boshlash yoki davom ettirish uchun qayddan o'tishadi. Bunda majburiy darslardan tashqari, o'zlari istagan fanlarni ham tanlab ko'rsatishadi. Shunga ko'ra, har bir fakultet o'ziga xos o'quv jadvalini shakllantiradi.

Turkiya universitetlari tibbiyot, muhandislik va arxitekturaning turli sohalarida ta'lim olish uchun katta imkoniyatlar taqdim etadi. Turkiya Yevropa ittifoqiga a'zo davlatlar qatorida bo'lmasa-da, Turkiya universitetlarida olingan daraja, deyarli barcha Yevropa davlatlarida tan olinadi.

XULOSA

Xulosa shuki, har qaysi jamiyatning, davlatning va birinchi navbatda insonning yuksalishidagi asosiy tayanch bu ta'limdir. Najot - ta'limda, najot- tarbiyada, najot- bilimda. Chunki, barcha ezgu maqsadlarga bilim va tarbiya tufayli erishiladi [9] – deb takidlaydi Sh.Mirziyoyev.

Mamlakatdagi yangi o'zgarishlar bilan birga, bir tomondan, insonning bilim olish imkoniyatlari avvalgi avlodlar tasavvur ham qila olmaydigan darajada boyidi, ikkinchi tomondan, XXI asrda "o'quvchiga yo'naltirilgan ta'lim" tushunchasi paydo bo'ldi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

O'quvchining shaxsiga o'qitish jarayonining faol elementi bo'lish mas'uliyatini yuklashni maqsad qildi va rivojlanib keng tarqala boshladi.

Manbalarda ta'kidlanganidek, Turkiya oliy ma'lumotlilar soni bo'yicha dunyoda ikkinchi o'rinni egallagan davlatdir. Albatta, bu natijalar o'z-o'zidan shu darajaga kelib qolmagan. Shubhasiz, Turkiya ta'lim tizimining o'ziga xosliklari va yutuqlari yetarlicha. O'zbekiston ta'lim tizimini yanada rivojlantirish uchun Turkiya ta'lim tizimining eng na'munaviy jihatlarini o'zimizga tatbiq qilsak, mamlakat yoshlarini ilm olishida yangicha yondashuv bilan ta'limda innovation taraqqiyotga erishiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Başar E. Türk Yükseköğretim Sisteminin Dünü, Bugünü, Yarını. On Dokuz Mayıs Üniversitesi Dergisi, 1997
2. "İTÜ Arşiv Müdürlüğü". 24 Ekim 2016 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 17 Şubat 2009.
3. İTÜ/BİDB Bilgi İşlem Daire Başkanlığı - DGMND. "İstanbul Teknik Üniversitesi". Archived from the original on 25 May 2020. Retrieved 3 July 2015
4. Ercan Türk, Türk Eğitim Sistemi ve Yönetimi, Ankara 2002.
5. Emre Dölen, Türkiye Üniversite Tarihi, İstanbul 2010, I-V.
6. Hasan Ali Koçer, Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, İstanbul 1991.
7. Muhsin Hesapçıoğlu – Alpaslan Durmuş, Türkiye'de Eğitim Bilimleri: Bir Bilanço Denemesi, Ankara 2006.
8. <https://m.kun.uz/news/2020/07/21/dunyodagi-eng-qadimiy-universitet-qaysi-oliy-talim-tarixi-haqida>
9. <https://uzmarkaz.uz/en/news/najot---talimda-najot---tarbiyada--najot---bilimda>